

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարեկանը 6 ռուբլ, Առանձին Համարները 5 կոպէկով:

Խիստ փոքր գրութիւն են միմիայն Կոմագրատան մէջ:

() տարաբաղադրեալ գիտութիւն են ուղղակի
Трудное. Редкая „Мудак“

ՄԵԼԿ

Կոմագրատանը բաց է առաւօտան 10—2 ժամ
(Նաղի կիրակի և տոն օրերին)

Հայտարարութիւն ընդունվում է ամէն շաբաթով

Հայտարարութիւնների համար վճարում են
խաբաշխելու բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մի խորհուրդ: — Ներքին տեսութիւն, համակ Նոր-Նախիջևանի, Նախակ խաբաշխելու, Ներքին խորհուրդ: — Արտաքին տեսութիւն, Ներքին խորհուրդ: — Մշակութիւն, հեռագրերը: — Կայտարարութիւնները: — Բանասիրական, խնամքը:

ՄԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Մեր խմբագրութեան միջոցով ուղարկվեցաւ երկու շաբաթվայ ընթացքում 3200 ռուբլ յոգուտ վանի սովատանջների, «Փորձի» խմբագրութեան միջոցով 2000 ռուբլ անկէ, եթէ հաշւենք որ ուրիշ ձեռքերով էլ մօտ մի 1000 ռուբլ ուղարկվեցաւ, ամբողջ գումարը կանի մօտ 6000 ռուբլ, որ ուղարկվեցաւ սովատանջների համար հիմնված Կ. Պոլսի և Վանի մասնաժողովներին:

Ի հարկէ այդ գումարը շատ մեծ գումար չէ, բայց այնու ամենայնիւ դա լաւ է քան ոչինչ: Ուղարկված փողերը կարող են բաւական օգնութիւն հասցնել Հայաստանի սովատանջ ժողովներին:

Խ Ե Ն Թ Ը

ԱՐԿԱՄՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ԹՈՒՍԹՈՒՐԳԱԿԱՆ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՄ

«Խենթը մի քար գործեց փողը, հարկը խնդրեց հաւաքեցան, չը կարողացան դուրս հանել»:

«Մինչև խնդրեցին կը մտածէ, խենթը գետնի անց կը կենայ»:

«Խենթից—ուղի պատասխանէ
Ազգ. առանձնը»:

Ա.

Բայազէդը պաշարված էր: Թուրք, քրդեր, քաջայ, չուշո և աւելի քան քսան հազար խառնիճաղանք բաշխողներ, խառն տաճկաց կանոնադր զօրքերի հետ, չը կարողանային կիսաւեր քաղաքը: Նա ծխում էր կրակի մէջ, որպէս մի ընդարձակ խարոյկի տարածութիւն: Բրիտանական հայերի անընդ զատարկվել էին քնա-կիներէր: Բարբաբոսի սուրը և գերութիւնը սպառն էր նրանց: Հայերից մի փղերիկ մաս միայն աղաւթել էր, կանխապէս փախելով սահմանակից Մազու քաղաքի կողմերը, որ պարսից հողի վրա է գտնվում:

Բայազէդի միջնաբերդը դեռ մնացել էր անա-դիկ փղերով: Բաւական չէր, որ թուրք կամաւոր միջոցաւ հետ, ամբողջ էին այնտեղ, և օրհասական յուսանաւորութեամբ, սպասում էին

յաստանի սովատանջ ժողովներին: Լուսմ ենք որ Թիֆլիսի տիկին-ներն էլ սկսեցին փողեր հաւաքել նոյն նպատակով:

Հոյս կայ ուրեմն որ բացի արդէն ուղարկված փողերից, դարձեալ գումարներ կը հաւաքվեն յոգուտ Հայաստանի սովատանջ-ների:

Բայց մենք կուզենայինք մի բանի վրա Կ. Պոլսի և Վանի մասնաժողովների ուշադրութիւնը դարձնել և մի կարեւոր խորհուրդ տալ այդ մարդասիրական ընկե-րութիւններին:

Թող Ռուսաստանից ստացած դրամները և այն դրամները, որոնք նոյն նպատակով Կ. Պոլսում և Թիֆլիսի ուրիշ տեղերում հաւաքվեցան, և որոնց քանակու-թիւնը մեզ յայտնի չէ, գործ դըր-վեն Հայ սովատանջ ժողովների ան-միջական պէտքերին լրում տալու համար, թող այդ փողերով շու-տով հաց և ալիւր սուսկի և բա-ժանկի Հայաստանի խեղճ ժողո-

մի սարսափելի վախճանի: Բերդը չորեք կող-մից սեղմված էր, կարծես, մի երկաթի օղակի մէջ, որը հետզհետէ նեղնալով, կամենում էր մի-անգամից խեղդել և մահացնել յուսաբեկ պաշար-վածներին: Յարաբերութիւնը դրսի հետ բոլորովին կարված էր:

Պարարումը պատահեց 1877 թ. յունիսի 6-ին և տեղեց ամբողջ 23 օր: Դա այն ժամանակն էր, երբ ռուսաց յաջողակ սրի բախտը Հայաստանում յանկարծ փոխվեցաւ: Տեղային մասնաւորութեան-թիւնը, որ սկզբում այնքան յոթարութեամբ ըն-դունեց ռուսաց տիրապետութիւնը, կրկին ա-պստամբեցաւ և միացաւ Սմայիլ փաշայի զօրքերի հետ: Գնեւորդ Տէր-Ղուկասովը, երեսնանոց զորա-բաժնի հրամանատարը, այդ միջոցում գտնվում էր Զէյղեզանի Գալի—Բաբայի մէջ, և իր փառաբան-գլուխներով քաջութեամբ պատերազմում էր Մուխ-թար փաշայի հինգ անգամ աւելի ուժի դէմ: Նա, երկի, տեղեկութիւն չունէր, թէ ինչ էր պատա-հել դժբախտ Բայազէդի հետ, որին թողել էր բերդապահ (կամեղան) Ըլտօփիլի պահպանու-թեան ներքոյ:

Գիշեր էր:

Կիսալուսնի եղջիրը դեռ նոր չքացել էր հորի-զոնից, թողնելով իր ետևից միայն խաւար: Կար-ծես, այդ խաւարը, այդ մութը աւելի ակնորժ լի-նէր պաշարվածների համար: Կարծես, լուսինը, տիեզերքի սիրելին, իր արծաթափայլ ճառագայթ-ներով մատնում լինէր նրանց: Բայց գիշերի մթու-թիւնը դարձեալ չը կարողացաւ արգելք լինել բարբարոսների կատաղի յարձակմանը: Բայազէդի միջնաբերդը, որպէս մի մալուկ կէտ, անորոշ կեր-պով նկարված էր բլուրների բարձրաւանդակի վրա: Եւ ամեն կողմից կրակը մաղվում էր այդ կէտի վրա, և ամեն կողմից թնդանքների ռում-թնակները և հրազենների գնդակները կարկտի նման թափվում էին այնտեղ: Բերդը մահւում էր, որ-պէս մի միջնաբերդ գազան, որին ամեն կողմից հարուածում էին: Նա դեռ ևս յամառութեամբ մաքառում էր օրհասի և մահուան դէմ: Նա վրձ-նել էր մեռնել, բայց փառքով մեռնել: Մօտ 1000 ռուս զինուորային, նոյն չափով հայ և

վրդի մէջ, բայց չը պէտք է մո-ռանալ որ դորանով գործը չէ-կարող վերջացած համարվել: Գա-րունը մօտ է և ժողովուրդը, որի անմիջական, բաւական, բաղդի պէտքերին գուցէ մնամբ լը-րում տրվեցաւ, գարնան գալուն պէս պէտք է պատրաստ սերմ ունենայ որ նորից ցանի իր ար-տերը: Եթէ ոչ, սովը կարող է դարձեալ կրկնվել և սաստկանալ աշնանը:

Մահ ինչ խորհուրդ մենք կը համարձակվէինք տալ սովատանջ-ների դրութեան վրա խնամող մասնաժողովներին: Որքան այժմ ստացված փողերը շուտով գործ դնել ալիւր գնելու և ժողովուրդին այդ անհրաժեշտ պիտոյքը բա-ժանելու վրա, իսկ այնուհետև հաւաքվելու փողերի մի յայտնի մասը, ինչքան իրանք հարկաւոր կը համարեն, գործ դնեն ցորենը առնելու վրա, որպէս զի կարողա-նան Հայաստանի ժողովուրդին սերմ բաժանել և այդպիսով միջոց տան

Թուրք կամաւորների հետ, կովում էին Սմայիլ փա-շայի քսան հազարի դէմ: Բերդից խիստ սակաւ էին պատասխանում, որովհետև հրազենների պա-շարը խնայում էին, որը սպառվելու մօտ էր: Միայն երեքնոց արձակում էին մի կամ երկու թնդանք, որոնց բերանը դարձնում էին դէպի այն կողմը, ուսկից յայտնվում էր թշնամու կը-ռակը:

Նոյն գիշերը, բերդի խարխուլ լինվածքներից մէկի մէջ, որ մի ժամանակ ծառայում էր որպէս զինուորային, և ռուսների տիրելուց յետոյ, օս-մանցները թողել էին կիսաւեր և հեռացել,—նոյն գիշերը ալտոնը գետնի վրա տարածված էր մի բազմութիւն, մի ուժաւոր և ուշադրութեամբ լի-նէր, որ սարսափելի տագնապի մէջ ներկայա-նում էր կատաղութեան բոլոր զարհուրանքը:

—Մի կաթիլ չուր... նուազեցաւ ծարաւից...

Լավում էին գանազան գառն հոտաւանքներ:

—Մի պատառ հաց... մեռնում եմ սովից...

Հաղաւորում էին գանազան խուլ ձայնով: Այդ որդերները մի ամբողջ շարքով համա-րեա ոչինչ չէին կերել, ոչինչ չէին խմել: Պաշա-րումը այն աստիճան շուտափոյթ և անսկզկալ կերպով կատարվեցաւ, որ բերդի մէջ բաւական պաշար վեր առնելու ժամանակ չէր գտնու: Այժմ պաշարուածները ստիպված էին պատերազմել երեք հզօր ուսիների դէմ: Ներսիս—սովի և ծա-րակի դէմ, իսկ դրսից—թշնամու կրակի դէմ:

Ամսի 8-ից զինուորային զինվեցան տաք կերա-կից: Բերդապահի ձին և արտիլերիայի ձիաները բոլորը մօրթել և կերել էին: Զինների զարն-մանց զինուորային համար, որը նոյնպէս սպառ-վեցաւ: Արեւմտայն ռուսները այն աստիճան նուա-զեցաւ, որ իւրաքանչիւր զինուորային տալիս էին օրական 1/8 ֆունտ կամ 4 յօտ պաքսիմաթ և մի—մի որդալ ջուր: Իսկ յունիսի տօթը այդ ժամա-նակ անտանելի էր: Հիւանդանոցում հիւանդների վիճակը, ուտելու և խմելու կողմից, շատ չէր զա-նազանվում առողջներից:

Բերդի մէջ ջուր չը կար: Բերդից դուրս, 300 քայլ հեռաւորութեան վրա, գտնվում էր մի աղ-բիւր, որը փակել էին թուրքերը: Ամեն գիշեր

Հայաստանի երկրագործ ժողո-վրդին գարնան գալուն պէս սեր-մանել ցորենը իրանց հայրենիքի արտերի վրա:

Իսկ դրա համար հարկաւոր է, ի հարկէ, որ թէ Ռուսաստանի, թէ Թիֆլիսի և թէ Պարս-կաստանի հայ ժողովուրդի ունեւոր դասը և ամբողջ ազգի բիշ շատ միջոց ունեցող մարդիկ, որքան հնար է, չը խնայէին իրանց առատ նուէրները յոգուտ իրանց սովատանջ եղբայրակիցներին:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՆԱՆԻՑ

7 փետրվարի

Նորեւում մեզանում պատահեցաւ մի անցք, մի հատ իրողութիւն, որ ամենի ուշադրութեան առարկայ էր, որ երկար ժամանակ խոսակցութիւն-ների նիւթ և զրոյցների առիթ էր եղած:

Երբ մի վաճառական յաջող ընթացք է տալիս

փորձում էին ցած խնել բերդից ջուր բերելու համար, բայց 20—30 ցնացողներից շատ անգամ մէկն էլ չէր վերադառնում:

—Հաց... ջուր... կրկին լսելի եղան օրհասական հաւաքանքները:

Ահա կրկին և կրկին որոտաց թնդանքի բու-րիւնը և խաղաղ թշուառականների ձայնները...

Այդ այն օրպէսն էր, որ մարդը կորց-նում է իր կարեկցութիւնը դէպի ընկերը.—կորց-նում է, որովհետև ոչինչով օգնելու հնար չունի: Այդ պատճառով, ոչ որ ուշադրութիւն չէր դարձ-նում սովեւանքի վրա, ոչ որ հոգ չէր տանում ծարաւներին: Ամեն մարդ, ընդհանուր խաղա-թեան մէջ, ուղարկում էր մի վճռական օրպէս, երբ թշնամին հեղեղի նման ներս կը թափվէր, և սուրը ձեռքում կը հանդիպէին իրանց պատուա-ւոր վախճանին:

Միջնաբերդի ներսից, պատասխարված վերնա-պարսպի ետեւում, շուրջնակի շարքում էին պա-հապան զինուորային, և հրացանների համար բաց-ված ծակերից դիտում էին թշնամու շարժումը: Նրանք չէին համարձակվում զլուխները վեր բարձրացնել պարսպից: Բերդի չորս կողմի բարձրաւանդակներից անխնայ նետում էին, և զնդակները չվկայով սլանում էին ալ ու ձախ, զարկելով պահապանների երեսին մի անախորժ տաք օդ:

Այստեղից տեսնվում էր քաղաքը, որ ներկա-յայտում էր մի ստակալի տեսարան: Նա լուսաւոր-ված էր, կարծես, մի մեծ տօնախմբութեան հա-մար: Լուսաւորված էին և քաղաքի շրջակայ բարձ-րութիւնները, կատարվում էր մարդկային անգլիո-թեան եղեռնական տօնը: Դա գաղանների մի տուն էր, որ հանդիպանում էին մուսուլմանները: Ջարտարոյթ, միայն տարտարոյթ, իր կրակի բոց-րով, իր շար ողկներով և իր բոլոր զարհուրանքով կարող էր պարծենալ մի այսպիսի անգլիոթեան առջև: Այդպէս էին հայերի տները: Խաբաշխիւր տան լուսաւորանքից և զանաւոր հոտում էին, կարծես, հեղեղ գետեր, և խառն ծխային թանձ-րութեան հետ, բարձրանում էին օդի մէջ, տիպե-րով դէպի ամեն կողմ կայծերի յորդ և առատ

Ամէն ինչ գոյն ունի չուրը...

Տիգ. 10 Կ., Ղանդիսեանց 20 Կ., Բաղդասար 20 Կ., Գրիգորեան 47 Կ., Աւետիսեան Վահան 10 Կ., Կարթան Տիգրան 2 Կ., Մարտեան Մարտ. 15 Կ., Յովսէփեանց 30 Կ., Զամարաճեան 10 Կ., Սերոբեան 5 Կ., Անիտեան 10 Կ., խրթան 10 Կ., Թէմիզեան 50 Կ., Զարեմեան Գրիգորեան 9 Կ., Բարսեմեան 10 Կ., Շիրինեան 5 Կ., Տէր-Անդրեասեան Բալ. 10 Կ., Պապեան 10 Կ., Ուն 65 Կ., Զարեմեանց Գաւազ. 10 Կ., Մարտեան Սիմէոն 7 Կ., Մուրաւսեան Միսակ 10 Կ., Չիկարեան 20 Կ., Տէր-Բարեմեանց 5 Կ., Միսասեան 30 Կ., Սիւրեան 20 Կ., Ղեկեան 15 Կ., Զարեմեան Մարտի 10 Կ., Ղազարեան Սպար. 15 Կ., Մարտի-բեան Խաչ. 5 Կ., Մարտիբեան Աւետի 5 Կ., Բաղդասար 30 Կ., Նիկողոսեան 20 Կ., Մանէկեան 10 Կ., Սողոմոնեան Զար. 10 Կ., Ղանաւոզեան Տիգ. 30 Կ., Պողոսեան 40 Կ., Աշխատեան Աղէքս. 20 Կ., Մուրաւսեան Զամարաճայ 15 Կ.:

Աշխատեան երրորդ դասարանի կարապետեան ուսումնարանի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Тифл. Вестн» լրագիրը լսել է որ Թիֆլիսի ՍԱՌԻՄ հիմնադրոյ հայոց գրքերի հրատարակչը ընկերութեան կանոնադրութիւնը հաստատելով է արդէն լիցիան փոխարքայի հրամանով:

Եթ խնդրում են տպել հետեւեալը. «Թիֆլիսի Նորայն եկեղեցւոյ Սուրբ Մարիամեան օրհորդաց ուսումնարանի հոգաբարձութիւնը, համաձայն 14-ին փետրվարի կայացած օրագրին, պատու ունի յայտնել իր խորին շնորհակալութիւնը Թիֆլիսի Ժողովարանի (Собрание) խորհրդարանին և ընդհանուր ժողովին ստացած երկու հարիւր յիսուս ռուբլու համար, որ Ժողովարանը ուղարկած էր Ս. Մարիամեան ուսումնարանի չքաւոր օրհորդաց պիտոյից համար այն ընդհանուր գումարից, որ նա օրօշել էր բաժանել այս նպատակով ի յիշատակ իր քանն և հինգ ամառ յօբէկեանիս:

Շնորհակալութեամբ ստացանք Թիֆլիսի Ս. Մարիամեանի իգական զարդոց վարութիւնից հրատարակված «Հասանալիս» Ս. Մարիամեանի հայ օրհորդաց միջնակարգ ուսումնարանի վերանորոգող գրքովը: Դա Մարիամեան ուսումնարանի զարգացման տա արժանի մանրամասն հաշիւ է, որ կարգաւորեալ զարդոցի տաս տարւոյ տարեգրքի կատարման օրը: Գրքի սկզբում կայ մի քառօղակա՜կան պատկեր, որ ներկայացնում է ուսումնարանի շինութիւնը: Գիրքը տպված է անգեալ 1879 թիւի, Բ. Մարտիրոսեանի տպարանում:

—Խմբի, խօսեց Պետրոսը, որ այնտեղ կանգնած էր.—քրքրեք հիմայ ջուրը այսպէս ներկած են տալիս մեզ...

—Ինչպէս ներկած... ձայն տուեցին ամեն կողմից:

—Ներկում են մեր արիւնով... դուք մի տեսէ՛ք, թէ քանի զիւկներ էին ընկած այն աղբիւրի մէջ, որտեղից ես դողացայ այդ ջուրը:

Բազմութիւնը ստիկաց, բայց դարձեալ ուղարկութիւն չը դարձնելով, խմեց պղտոր կարմրագոյն հեղուկը, որի մէջ թափված էր այնքան մարդկային արիւն... որի մէջ լուծված էին այնքան մարդկային մարմիններ... Մէկը մինչև անգամ իրան թոյլ տուեց ասել մի այսպիսի բարբարոսական սրբաօտութիւն.

—Դա շատ լաւ է... Գործը կը պարարտանայ և աւելի ուժ կը տայ...

Ուրախացած զինուորների կատակները շուտով ընդհատվեցան. թնդանովների խուլ օրորում կրկին լսելի եղաւ հեռուից, և կրկին ռումբները սկսեցին մեռնելով սլանալ բերդի վրայից: Նրանցից մէկը ընկաւ զինուորներից մի փոքր հեռու, և պայթելով, փարփեց դէպի ամեն կողմ իր մահաբեր հարուածները...

Այդ միջոցին ամբողջ սենեակներից մէկի մէջ, ուր մի ժամանակ կենում էր օսմանցի բերդապահը, այժմ ռուս բերդապահը, Ատոկովը, մի քանի օֆիցերների հետ կազմել էին զինուորական խորհուրդ: Խորհրդին մասնակցում էին հայ և թուրք միլիցիայի զինուորները, փոքրիկ սեղանի վրա վառվում էր լամպայ և աղօտ կերպով լուսաւորում էր նրանց տիուր և բազմաձող դէմքերը:

Վերջին օրերում անդադար նամակներ էին ըստաղծում թշնամի լանակից, որոնցում յայտնում էին անձնատուր լինել: Նամակները գրում էր ռուսաց հին ռաբրիմ, երևելի Շամիր, որդի գնեկաւոր յաւելեան Շամիրը, որ այժմ է թշնամու բանակի մէջ: Եր գտնվում է թշնամի մեծամասնական սովորների սկիւտայի համարը էր: Վերջին նամակը մի էր սպառնալիքներով և խոստումներով: Զինուորական խորհրդի առարկան այդ նամակն էր: մտածում էին, թէ ինչ պէտք է պատասխանել:

Քանի մի օր սրանց առաջ ուղարկեցին 2000 ռուբլ յօդուտ Վանի սովատաններին: Մնում էր խմբագրութեան մէջ 48 ռուբլ: Այդ մնացորդից ծախեցին հեռագրի վրա 4 ռ., ուրեմն մնում էր 44 ռ.: Գործնից յետոյ հաւաքվեալ դարձեալ 1249 ռ. 15 Կ.: Վերջինս 44 ռ. հետ կանէ 1293 ռ. 15 Կ.: Այդ գումարից չարափ օր, փետրվարի 23-ին փոխարեցին հեռագրի սովատանների խնամող Կ. Պոլսի կենտրոնական մասնաժողովին 1200 ռ., մնում է ուրեմն մեզ մօտ 93 ռ. 15 Կ.:

«Մշակի» անցեալ տարւոյ երկու վերջին պրէմիանցիայ օրեր խաղաղվեցան խմբագրութեան մէջ: Առաջինը (300 ռ.) տարւա № 2, Միջին-Ասիական Ասիական, իսկ երկրորդը (500 ռ.) Թիֆլիսում № 179, Մնացական Մարգարեանց:

Նորերում հրատարակվեցաւ Լոնդոնում անգլիական լեզուով մի գիրք հայերի վրա, որի հեղինակն է Չեմս կրիկ (James Creagh): Գրքի վերնագիրն է «Armenians koords and turks» (Հայերը, քրդերը և թիւրքերը) կամ «Հայաստանի անցեալը, ներկան և ապագան»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԱՅԻՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Голосъ» լրագրի մէկ առաջնորդող յօդուածի մէջ կարդում ենք հետեւեալը. Արեւմտեան եւրօպան ապրում է այժմ մի տեսակ լարված գրութեան մէջ: Ամբողջ եւրօպան անհանգիստ հոգով ապաստւում է մի տեսակ անորոշ անցքերի, որոնք նրա կարծիքով անխուսափելի են և որոնք վերջին ատիճաններին գրգռում են եւրօպական հասարակութեան վերջին ծայրը յոգնած ջրերը: Այդ սպառնող գրութիւնը այն ատիճանին է հասնի, որ նրանք ամեն մի լուրի, որ մի փոքր համապատասխանում է իրանց մեթոդ կիրառով ունեցած երկիւղին, հաւատում են:

Եւրօպական հասարակութեան ոգու այս անբնական տրամադրութիւնը այնպէս պարզ և յայտնի կերպով հանդէս է գալիս, որ արեւմտեան կառավարութիւնները անհրաժեշտ են համարում չէզոքացնել այդ երկիւղը իրանց պաշտօնական յայտարարութիւններով: Արեւմտեան բոլոր պաշտօնական տեղերից առատապէս միամտացնող յայտարարութիւններ են թափվում: Այսպիսի յայտարարութիւններով լիքն են զահական ծառերը, որոնք կարգաւորում են պարլամենտի բացվելու ժամանակը:

—Անձնատուր չենք լինի, խօսեց բերդապահը.—քանի որ դեռ կենդանի ենք:

—Եթէ մի քանի օր ես կը տեւ պաշարումը, մեզ անհարկն կը լինի զիւսմաւ, խօսեց մի օֆիցեր:

—Մեր գրութիւնը հէնց այս օրից անտանելի է, խօսեց մի ուրիշը.—ոչ ուսելու հաց ունենք և ոչ կուլելու պատրաստութիւն:—Ձը գիտեմ ինչու այդ յիմար քրդերը միանգամով վրա չեն տալիս: Ինչով կարող ենք պաշտպանվել, աւելացրեց նա մի փոքր վրդովված ձայնով:

—Այո, շատ անխոհեմ վարկեցանք... ստաց մի այլ օֆիցեր:

—Անցեալը ուղղել չենք կարող, խօսեց ներկայի վրա, նկատեց բերդապահը, որ նախագահում էր խորհրդին, և զինուորական օրէնքի համաձայն, պաշարման ժամանակ էր բոլորի բարձրագոյն հրամանատարը, խիստ ընդարձակ իրաւունքներով:

—Անձնատուր չենք լինի, քանի դեռ կենդանի ենք, կրկնեց նա իր առաջին խօսքը:

—Եթէ զբոյց մեզ օգնութիւն չը հասնէ, կորած ենք, պատասխանեց մի խան, որ թուրք կամաւորների զխնաւորն էր:

—Ոգնութիւն սպասելու դօրութիւն չէ մնացել, խօսեց մի բեզ.—իմ կարծիքով, պէտք է բաց աւելի բերդի դռները, պատուել մեզ չըբապատող թշնամու չղթան և անցկենալ: կամ կը յաջողվի մեզ ազատվել, կամ կընկնենք թշնամու ձեռքը:

—Վերջինը աւելի հաւանական է, պատասխանեց հայ կամաւորների զխնաւորը.—բայց հետեւեալը սարսափելի կը լինի: Այս բերդը այժմ, գտնէ որդէս պատնէշ, պահում է օսմանցի զօրքերի առաջ գնալը: Երբ սրան կորցնենք, այն ժամանակ բաց կանենք Սեպիլ փաշայի բաշլըզուկների ճանապարհը, և նրանք մի քանի օրվայ մէջ անարգել կերպով կը տրկն յերանք, Նախիջևնաւը և գուցէ շատ հեռու կը գնան: Տեղալին մահմետականութիւնը, որքան ինձ յայտնի է, անհամբեր սպասում է այդ ինքնակոչ հիւրերին. իսկ քրիստոնեայ հայերն ձեռքում զէնք չը կայ: Մեր երկիրը պահպանելու համար խիստ անշնան թուով

նակ, դրանք են նուիրվում պաշտօնական, կիւսապաշտօնական և միւսնաւորութիւնների լուսաղբերների երկար յօդուածները: Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Աւստրո-Անգլիայի, Իտալիայի և մինչև անգամ Անգլիայի կառավարութիւնները շտապում են յայտնել, որ իրանց ամենանշեմը ցանկութիւնն է—խաղաղութիւնը պահպանել և որ նրանք պատերազմի վրա մտածելուց շատ հեռու են:

Բայց արեւմտեան եւրօպայի հասարակութիւնը մեծ կասկածով է լուծւում բոլոր այս միամտացնող յայտարարութիւնները: Նա չարունակում է վախճալ նոր զինուորական կրօնի սկսվելուց, թէպէտ և բոլորովին չէ կարող ասել, թէ ո՞ր երկրում կը սկսվի արեւոք այս կռիւը և թէ ո՞ր երկրում կը լինի:

Այս բանի վրա չը պէտք է զարմանալ: Ամեն տեղից լուրեր են հասնում նոր զինուորական մասին, փոքրիկ կենտրոնացնելու մասին հարկան պետութիւնների սահմանների վրա: Ամեն տեղ խաղաղութիւնը կը սկսվի արեւոք այս կռիւը և թէ ո՞ր երկրում կը լինի:

Նուտով չի վերջանայ այդ նեղված գրութիւնը: Նրա արտադրող պատճառները նորանցից չեն, որոնց կարելի լինի շուտ անցողական անուանել:

Գերմանիան կասկածով է նայում և չէ հաւատում ֆրանսիայի խաղաղասիրութեանը: Աւստրո-Անգլիայի նոյնպէս կասկածով է նայում իտալական կառավարութեան «Italia-irredenta» ընկերութեան ազդեցիկայի մէջ բոլորովին չը մասնակցելու վրա, մի խօսքով սրանք այնպիսի գաղափարներ են, որոնք ըստ տեղեկի են վերջին տաս տարիների եւրօպական պատմութեան անցքերից: Մի և նոյնը կարելի է ասել և անգլիական պահպանողականների հակառուսական տրամադրութեան վերաբերութեամբ, որոնք նեղացած են Բերլինի դաշնագրութեան անսպասելի հետեւեալներով, որ յերթան են կիկ Միջին-Ասիայում: Եւրօպայում վերջին ժամանակներում այնքան վառվող յիւրեք են հաւաքվել, որոնց չորհուրդ մէկ չարք միջազգային անհամաձայնութիւնների կարելի կը լինի սպասել:

Եւրօպան, ի հարկէ, առաջին անգամը չէ, որ գտնվում է այսպիսի հանգամանքներում:

զօրք է թողած, որովհետեւ մեր զիւսուր ուժերը այժմ կենտրոնացած են Ղարսի մօտակալքում: Մինչև նրանց հասնելը, օսմանցիք ամեն ինչ ոչնչացրած կը լինեն:

Հայ ատոնիզմաւորի խօսքերը զրգռեցին թուրք խանի բարկութիւնը, և նա խօսեց խռովված կերպով:

—Գուր ժամանականների մասին կասկած էք յայտնում:

—Ի՞մ կասկածը անտեղի չէ, որովհետեւ ինձ յայտնի են փաստեր, որ հատուտում են ուսածու: Հէնց այս բողբէլի մեջ պաշարող քրդերի թուով գտնվում են շատ զինանքներ, որոնք պատերազմով առաջ ռուսաց հպատակներն էին: Իսկ Նախիջևանի կողմերում մի ցնդված մոլայ ամեն գիշեր երկրաշարժ է տեսնում, թէ չուտով խաղաղ կը տրեւ այդ երկրին:

Նախագահը զարթեցրեց վիճաբանութիւնը, ասելով:

—Պէտք է սպասել և մինչև վերջին շունչը ընդդիմադրել: Ես յուսում եմ, որ շուտով օգնութիւն կը ստանանք: Գնեցեալ Տէր-Ղուկասովը շատ հեռու չէ մեղանցի: Նա հէնց ո՞ր իմացաւ մեր զրութիւնը, կը շտապէ Բայազէզը ազատելու:

Միայն պէտք է շուտով նրան իմացում տալ:

—Ի՞նչ միջոցով, հարցրին նրանք:

—Նամակով, պատասխանեց նա:

—Ի՞մ կը տանէ:

—Լարթեմ, մեր այլաբան բազմութեան մէջ կը գտնվի մի սիրտ ունեցող աղամարդ:

—Դիցուք թէ գտնվեցաւ, բայց ինչպէս կարող է անցկենալ: Թշնամին մեր բոլոր կողմերը բռնել է:

—Կը փորձենք:

Խորհուրդով վճռեց նամակ գրել Տէր-Ղուկասովին, և քառորդ ժամից յետոյ բերդապահը, պատրաստ նամակը ձեռքին, միւսների հետ գուրս եկան խորհրդարանից:

Թուրքի թիկն ձայնը հաւաքեց զինուորներին բերդի հրապարակի վրա: Բերդապահը բարձր ձայնով խօսեց.

—Տղերք, ձեզ յայտնի է մեր գրութիւնը, այդ

կարելի է մինչև անգամ ասել, որ 1848 թվաւից նա նրանցից չէ գուրս եկել: Բայց, այնուամենայնիւ, դեռ ես նա երբէք աշխատեմ հանգիստ չէ եղած խաղաղութիւնը պահպանել կարողանալու: վերաբերութեանը, որը ամենքը ցանկանում են բաց օրին այնուամենայնիւ ոչ որ չէ հաւատում: Այժմ մեան գործերի գրութիւնը նշանաւոր է նրանով, որ կառավարութիւնները միմեանց կասկածով են նայում և չը կոչ նրանց մէջ ընդհանուր միջազգային շահեր: Արեւմուտքը լուսեց զինուորական բանակների խումբերին նրանցից, որոնք միշտ պատրաստ են մէկը միւսի դէմ գործելու: Այսպիսի անտանելի լարված գրութեան վերջ դնել կարող է զիւսուսման, բայց այժմեան զիւսուսմանի մասնակցութեամբ են երկու մարդիկ, կոմս Բիւկոնինիլը և իշխան Բիւմարին, որոնք եւրօպայի խաղաղացնողների և հանգաւորողների գեր չեն կամենում կատարել:

Եւ ոչ ոք չը գիտէ թէ այս երբ կը վերջանայ: Ծանր ժամանակ է:

«ՄՇԱԿ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՐԳ, 22 փետրվարի: Այսօր առաւօտեան 11 ժամի զինուորական դատարանի վճռի համաձայն, Ալեքսանդրի հրապարակի վրա կախեցին կոմս Լօրիս-Մէլիքովի կեանքին սպառնացող եղիւնարործին:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՐԳ, 22 փետրվարի: Պետական բանկի 5% տոմսին առաջին շրջանի արժէ 94 ռ., երկրորդ 93³/₈ ռ., երրորդ 93 ռ. 50 Կ., չորրորդ 93 ռ., ներքին 5%, առաջին փոխառութեան տոմսակր արժէ 226 ռ. 25 Կ., երկրորդ 226 ռ. 50 Կ., արեւելեան առաջին փոխառութեան տոմսակր արժէ 90¹/₈ ռ., երրորդ 90 ռ., երրորդ 90¹/₈ ռ., ոսկի—7 ռ. 78 Կ.: Ուսուցաց 1 ռուբլ 1օնգոնի վրա արժէ 25,25 պէնա, ռուսաց 100 ռուբլ Բերլինի վրա արժէ 227 մարկ 25 պֆ., Համբուրգի վրա—215 մարկ 50 պֆենինգ: Փարիզի վրա—265 ֆրանկ 75 անտլիմ: Բարսայի տրամադրութիւնը խաղաղ է:

ՓԱՐԻՉ, 24 փետրվարի (7 մարտի): Միւսիւրների խորհուրդը, արդարութեան միւսիւրտ Կարդի կարգաւորութեան համեմատ, վճռեց չը յանձնէլ ռուսաց կառավարութեանը Գարմանին և այդ վճռի մասին յայտնեց ռուսաց դեսպան իշխան Սորովին:

ԽՈՐԱԳԻՐ—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՄԻՐՈՒՆԻ

մասին խօսելը աւելորդ է: Այժմ մեր յոյսը մնացել է Աստուծոյ վրա և Նրա յաջողութեամբ զբոսից գալու օգնութեան վրա: Եթէ օգնութիւնը ուղացաւ, մենք կորած ենք: Ուրեմն պէտք է ըստսպիւնք մեր վիճակի մասին շուտով իմացում տալ, ուր որ հարկն է: Ահա այդ նամակը պէտք է հասցնել գնեցեալ Տէր-Ղուկասովին, որը մեզանցից շատ հեռու չէ գտնվում: Նա այդ նամակը ստացածին պէս, կը շտապէ մեզ ազատելու: Հիմա ո՞վ կը լինի ձեզանց այն քաջը, որ յանձն կանէ կատարել այդ մեծ ծառայութիւնը,—թող օստենայ և ընդունէ նամակը: Ես խոստանում եմ, որ նա կը ստանայ մի այնպիսի պարգև, որը վայել է մի անձնագործ աղամարդի, որ այլաբան բազմութեան ազատութեան պատճառ է լինելու:—Թող ձայն տայ, ով որ ցանկանում է տանել նամակը:

Տիկեց ընդհանուր լուրերին և բազմութեան միջից ոչ մի ձայն լսելի չեղաւ:

—Կրկնում եմ, շարունակեց բերդապահը աւելի զգալի ձայնով,— որ այս նամակի հետ կապված է մեր ամենի փրկութիւնը: ո՞վ է ցանկանում վայելել այդ փառքը և մեր բոլորի ազատիւնը լինել:

Գարձալ ոչ մի ձայն լսելի չեղաւ:

—Եթէ ձեր մէջ չը կայ սիրտ ունեցող մի աղամարդ, կոչեց նա զոգողուն ձայնով.—ո՞վ է յանձն առնում տանել նամակը:

—Ես, լսելի եղաւ բազմութեան միջից մի ձայն, և մի հայ երիտասարդ օստեցաւ, ընդունեց նամակը:

Այս երիտասարդը Վարդանն էր:*)

(Կը շարունակվի)

*) Երիտասարդի անունը Սամիսոն էր, բայց ես իմ վէպի հերոսից ստորեկի մի առանձին տիպ, դրանով թէն փոքր ինչ չեղարկայ պատմական հոգեւորական, բայց թող ներքին ինձ, եթէ ես խորհրդով մասնաւորապէս զոնի եմ բանաստեղծական ազատութեանը: